

CENNET NİMETLERİNE DAİR BİR HADİSİN YÛNUS EMRE DİLİNDEN ŞERHİ

COMMENTARY OF A HADITH ON THE BLESSINGS OF PARADISE IN THE
LANGUAGE OF YUNUS EMRE

ZEYNEP CANAN KOÇAK

DR. ÖĞR. ÜYESİ..., AKSARAY ÜNİVERSİTESİ, İSLÂMÎ İLİMLER FAKÜLTESİ
HADİS ANABİLİM DALI
ASST. PROF., UNIVERSITY OF AKSARAY, FACULTY OF ISLAMIC SCIENCES
DEPARTMENT OF HADITH
AKSARAY, TÜRKİYE

canankocak@aksaray.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0002-1693-6132>

<http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.1361267>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
15 Eylül / September 2023

Kabul Tarihi / Accepted
25 Aralık / December 2023

Yayın Tarihi / Published
Aralık / December 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Aralık / December

Atıf / Cite as

Koçak, Zeynep Canan, "Cennet Nimetlerine Dair Bir Hadisin Yûnus Emre Dilinden Şerhi [Commentary of a Hadith on the Blessings of Paradise in the Language of Yunus Emre]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 10/2 (Aralık/December 2023): 365-392.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey.

ilahiyatdergisi@kilis.edu.tr

CENNET NİMETLERİNE DAİR BİR HADİSİN YÛNUS EMRE DİLİNDEN ŞERHİ¹

Öz

Yûnus Emre, Anadolu'da tasavvufî din yorumunun önemli isimlerinden biridir. Ahmet Yesevî, Hacı Bayram Velî, Hacı Bektaş Velî, Mevlâna Celâleddin Rûmî gibi birçok isimde olduğu gibi o da tanrı, varlık, insan, din, hayat, ölüm, ahiret, aşk, ibadet vs. birçok konuda kendi döneminin birikiminden de faydalanarak söz söyler. Hz. Peygamber sonrasında teşekkül etmiş birçok ilmi disiplin kendisini inşa ederken nasıl Kitap ve sünneti esas alan bir temel attıysa aynı şey tasavvuf için de geçerlidir ve bu geleneğe ait bir isim olarak, Yûnus Emre de eserlerinde bu iki asıl kaynağı kendisine dayanak olarak kabul eder. Yûnus Emre, şiirlerinden anladığımız üzere, direkt ya da dolaylı olarak birçok ayeti ya da hadisi referans almıştır. Onun, üzerine söz söylediği birçok hususta, çerçeveyi ve muhtevayı, konusuyla ilgili ayetleri veya hadisleri dikkate alarak kurduğu çok açık bir şekilde kendisini göstermektedir. O, kimi zaman ayet ve hadisleri bizzat zikrederek şiir inşaat ederken kimi zaman da ayet ve hadislerden müphem bazı ifadelerle beyitlerini sıralar. Böylece, onun söz konusu ayet ve hadisleri anlama biçimi şiirlerinde açığa çıkar. Biz her ne kadar kendisini bir müfessir ya da bir hadis şârihi olarak isimlendirmesek de Tasavvuf Edebiyatı'nın bir mensubu olarak o da kendi zaviyesinden, şiir diliyle ve aynı zamanda genç-yetişkin, eğitilmiş- eğitimsiz, köylü ya da kentli her bireyin anlayabileceği arı duru bir Türk Dili'yle ayet ve hadisleri anlamaya ve anlatmaya gayret eder. Yûnus Emre'nin üzerine söz söylediği birçok hususun tek tek ele alınması ve bu hususlarda, başta Kitap ve sünnet olmak üzere, onun anlam dünyasını şekillendiren kaynakların tespit edilmesi gerek Yûnus Emre'yi gerekse onun dahil olduğu geleneği anlamak açısından önem arz etmektedir. Bununla beraber bu türlü çalışmalar, Kitap ve sünnetin Yûnus Emre'yi nasıl şekillendirdiğini göstermesinin yanı sıra Yûnus Emre'nin Kitap ve sünneti nasıl anlamlandırdığını da meydana çıkarılması açısından gereklidir. İşbu makale, bu türlü bir düşünceden tevellüt etmiş, Hz. Peygamber'in, sahih hadis kaynaklarımızda yer alan "Yüce Allah, "Ben sâlih kullarım için cennette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hayal dahi etmediği birtakım nimetler hazırladım." buyurdu." şeklindeki hadisinin Yûnus Emre tarafından nasıl anlaşılması olabileceğini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu doğrultuda, öncelikli olarak tasavvuf geleneğinin Kitap ve sünneti temel kaynak olarak kabul ettiklerine değinilmiş, devamında bizzat Yûnus Emre'nin bilgi birikimi ve söz konusu birikime katkı sağlayan kaynaklar kısaca ele alınmıştır. Daha sonra, konu edindiğimiz hadisin tahriri yapılmış ve akabinde Yûnus Emre'nin bu hadisi nasıl anlamış olabileceği üzerinde durulmuştur. Bu meyanda Yûnus Emre'nin bize bıraktığı iki önemli eseri, *Dîvân*'ı ve *Risâletü'n-Nushıyye*'si incelenerek söz konusu hadisteki bazı kavramların izdüşümlerini tespit etmek amaçlanmıştır, onun "sâlih kul" ifadesine nasıl anlam yüklediği ve "cennet nimeti"nin Yûnus Emre'nin zihin dünyasında nasıl karşılık bulduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu esnada Yûnus Emre'nin anlam dünyasını daha net görebilmemize imkân tanıyan eserlere de müracaat edilmiştir. Makalemizin konusu, yukarıda ifade ettiğimiz üzere, sadece mezkûr hadis üzerinden Yûnus Emre'yi ya da -diğer bir açıdan- Yûnus Emre üzerinden sadece söz konusu hadisi anlamak olarak sınırlandırılmış olsa da, netice itibarıyla, Yûnus Emre şiirlerinin, bir bütün olarak, Peygamber sözlerinin bizim dilimizdeki birer izdüşümü olduğuna dile getirmek kanaatimizce yanlış olmayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Kitap, Sünnet, Tasavvuf, Hz. Peygamber, Yûnus Emre, Dîvân, Risâletü'n-Nushıyye.

¹ Bu makale 26-28 Mayıs 2011 tarihinde Aksaray Valiliği, Aksaray Belediyesi, Aksaray Üniversitesi, Ortaköy Kaymakamlığı ve Ortaköy Belediyesinin eşgüdüm içerisinde düzenlemiş olduğu "Vefatının 700. Yılında Bizim Yûnus Sempozyumu"nda sunulmuş olan "Bir Hadisin Yûnus Emre Dilinden Şerhi" başlıklı tebliğden üretilmiştir.

COMMENTARY OF A HADITH ON THE BLESSINGS OF PARADISE IN THE LANGUAGE OF YUNUS EMRE

Abstract

Yunus Emre is one of the important figures of Anatolia's Sufi interpretation of religion. Like Ahmad Yassawi, Haji Bayram Veli, Haji Bektaş Veli, Mawlana Jelaladdin Rumi and many others, he speaks on many subjects such as God, existence, human, religion, life, death, afterlife, love, worship, etc., benefiting from the accumulation of his own period. Just as many scientific disciplines formed after the Prophet Muhammad laid a foundation based on the Book and the sunnah while building themselves, the same is true for Sufism, and as a name belonging to this tradition, Yunus Emre accepts these two main sources as the basis for his works. Yunus Emre, as we can see from his poetry, directly or indirectly referenced many verses or hadiths. It is very clear that in many of the issues he speaks about, he establishes the framework and content by taking into account the verses or hadiths related to his subject. He sometimes constructs poetry by citing the verses and hadiths himself, and sometimes he lists his couplets with some expressions based on the verses and hadiths. Thus, his understanding of the verses and hadiths in question is revealed in his poetry. Although we do not call him a mufassir or a commentator of hadiths, as a member of Sufi Literature, he, too, from his perspective, endeavors to understand and explain the verses and hadiths through the language of poetry and at the same time in a pure Turkish language that can be understood by every individual, young and adult, educated and uneducated, peasant or urban. It is important to examine the many issues on which Yunus Emre spoke one by one and to identify the sources that shaped his world of meaning on these issues, especially the Book and the sunnah, to understand both Yunus Emre and the tradition he belonged to. In addition, such studies are necessary not only to show how the Book and sunnah shaped Yunus Emre, but also to reveal how Yunus Emre made sense of the Book and sunnah. This article is an attempt to reveal how Yunus Emre might have understood the hadith of the Prophet, which is found in our authentic hadith sources, "Almighty Allah said, "I have prepared for my righteous servants some blessings in Paradise that no eye has ever seen, no ear has ever heard, and no human being has ever dreamed of." In this direction, first of all, it is mentioned that the Sufi tradition, to which Yûnus Emre belongs, accepts the Book and sunnah as the main source, and then Yunus Emre's knowledge and the sources that contribute to this knowledge are briefly discussed. Then, information about the place of the hadith in the hadith literature is given and then how Yunus Emre may have understood this hadith is emphasized. In this context, two important works left to us by Yunus Emre, his *Divan* and *Risâlet al-Nushıyya*, are analyzed to determine the projections of some of the concepts in the hadith in question, how he attributes meaning to the expression "righteous servant" and how the "blessing of paradise" corresponds to Yunus Emre's imagination. In the meantime, works that allow us to see Yunus Emre's world of meaning more clearly have also been consulted. Although the subject of our article, as we have stated above, is limited to understanding Yunus Emre only through the aforementioned hadith or -from another point of view- understanding only the hadith through Yunus Emre, in the end, it would not be wrong to say that Yunus Emre's poems, as a whole, are the projection of the Prophet's words in our language.

Keywords: Hadith, The Book, The Sunnah, Sufism, Prophet Muhammad, Yunus Emre, Divan, Risalet al-Nushıyya.

GİRİŞ

Kz. Peygamber'in (s.a.s.) ümmetine bıraktığı iki büyük mirası, Kur'an ve sünnet, kendinden sonra teşekkül eden birçok dinî-ilmî disiplinin kaynağını oluşturmuştur. Tefsir ve Hadis gibi temel disiplinler bizzat bu iki mirası bize doğru şekilde aktarmanın yolunu hazırlamaya çalışırken; Kelâm ve Tasavvuf gibi diğer disiplinler kendilerini inşa ederken, bir bakış açısı, yaşam ve söylem biçimi geliştirirken bu mirastan beslenmiş ve çerçevelerini bu doğrultuda çizmişlerdir. Dolayısıyla söz konusu alanlarda üretilen eserleri incelediğimizde bazen direkt bazen dolaylı bir şekilde bu iki temel kaynağın referans olarak kullanıldığını görürüz.² Her bir musannif, müellif içinde yaşadığı dönemin ve kültürün ördüğü motifleri kendi diliyle anlatırken³ bir taraftan da bu motifleri Kitap ve sünnete göre tasarlamıştır.⁴ Bu durum, kanaatimizce, diyalektik bir inşa süreci anlamına gelmektedir. Zira bir yandan her ortaya çıkan eser kendisini Kitap ve sünnetten referansla oluştururken, bir yandan da her bir müellifle Kitap ve sünnetin yeni bir yorumu inşa edilmiş olmaktadır.

Yûnus Emre, Hz. Peygamber'den asırlar sonra ve farklı bir kültürde eserler ortaya koymuş, eserleri avam-havas, çocuk-yetişkin, köylü-kentli birçok insanın havalasında yer etmiş, tasavvuf geleneğine dahil önemli bir isimdir. Şiirleriyle ortaya koyduğu bakış açısı kendi döneminin birçok malzemesini içerirken, o, yukarıda bahsettiğimiz gibi, bu malzemeyi Kitap ve sünnet çerçevesinde imar etmiş ve aynı zamanda Kitap ve sünneti de kendi dilince yeniden yorumlamıştır.

Yûnus Emre'nin eserleri, Türk düşünce hayatındaki etkisi ve ehemmiyeti

² Örneğin bir kelamcı olan Mâturidî "Kitabü't-Tevhîd"inde bilgi edinmenin yollarını izah ederken buna "haber" i de dahil ederek eserine giriş yapar; bk. Ebû Mansur el-Mâturidî, *Kitâbü't-Tevhîd (Açıklamalı Tercüme)*, çev. Bekir Topaloğlu (İstanbul: İSAM Yayınları, 2014), 47-49. Tasavvuf düşüncesinin önemli terimleri Kur'an ve sünnetten referansla oluşturulurlar; bk. Muhittin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis* (İstanbul: Ensar, 2012), 54-55; Ahmet, Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000). İhvân-ı Safâ, özünde var olan temiz cevhere ulaşması için insana cehaletten kurtulmayı ve bilgi peşinde koşmayı şart koşarken, amacı, Allah'ın Yûnus süresi 25. ayette çağırıldığı esenlik yurduna varmaktır. Zira aksi takdirde insan özündeki o cevherden haberdar olamayacağı gibi Mutaffifin süresi 15. ayette bahsedilen, 'Rablerini görmekten mahrum kalacak insanlar' zümresine dahil olacaktırlar; bkz. *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, ed. Abdullah Kahraman, çev. Abdullah Kahraman vd. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014), 4/11-12.

³ Yûnus Emre'nin şiirlerinde bahsettiği konulara dair değerlendirmeler için bk. N. Ziya Bakırcıoğlu, *Yûnus Emre Divânı Hayatı, Şiirleri, Şiirinin Özellikleri, Hakkında Yazılanlardan Seçmeler* (İstanbul: Ötügen Yayınları), 35-45.

⁴ Mesela coğrafya ve kültür havzasının genişlemesiyle birlikte farklı geleneklerdeki insan ve bilgi anlayışlarıyla tanışan İslam toplumunun, bir yandan bu geleneklerin söz konusu hususlarla ilgili birikiminden faydalanırken bir yandan da bu birikimi Kur'an ve sünnetin belirlediği çerçeveye göre eleyerek kendisine mal ettiği görülmektedir; bkz. Zeynep Canan Koçak, "Tarih Dışı Bilgi ve İnsan Tasavvurunun Kur'an, Hadisler ve Hz. Peygamber ile Dönüşümü", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/12(2017), 159-209.

sebebiyle birçok çalışmanın konusu olmuştur. Bu minvalde onun eserlerinde yer alan Kitap ve sünnete dayalı muhteviyatı incelemeye yönelik çalışmalar kaleme alınmıştır.⁵ Bu çalışmalar Yûnus Emre'nin müktesebatı ve kullandığı malzemenin kaynakları hakkında bizlere fikir vermektedir. Bununla birlikte daha spesifik araştırmalar aracılığıyla Yûnus'un şiirlerinde yer alan konuların Kitap ve sünneti ne kadar referans aldığına ya da Kur'an veya sünnet kaynaklı bir malzemenin Yûnus'un şiirlerine nasıl yansıdığına dair incelemelere ihtiyaç olduğunu düşünmekteyiz. Dolayısıyla bu çalışma, Yûnus'un şiirlerinde Hz. Peygamber'in sünnet ve Hadislerinin nasıl yorumlanmış olabileceğini bir rivayet üzerinden ele almayı amaçlamaktadır. Hz. Peygamber'in, sahih hadis kaynaklarımızda yer alan "Yüce Allah, "Ben sâlih kullarım için cennette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hayal dahi edemeyeceği birtakım nimetler hazırladım." buyurdu." hadisinin Yûnus Emre eserleri vasıtasıyla bir şerh denemesi yapılmış, Peygamber sözünün Yûnus'un eserlerindeki yansımaları bu hadis özelinde belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmamızda Yûnus Emre'nin şiirlerinin yer aldığı *Divân*'ı ve *Risâletü'n-Nushıyye*'si esas alınmıştır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi Yûnus Emre ile ilgili olarak yapılan güncel çalışmalar bizim için aydınlatıcı olmuş ve çalışmamız esnasında kullanılmıştır. Bununla beraber her bir üründe olduğu gibi Yûnus'un şiirlerinde de kendi çağının, tarihî arka planının etkili olduğunu düşünmekteyiz. Dolayısıyla Yûnus'un kavram dünyasını, din ve dünyaya dair bakışını yakalayabilmek için kendi yaşadığı toplum ve kültürün, düşünce ve inanç yapısının, dilinin, duyu dünyasının ve bunun gibi birçok etmenin incelenmesini de zaruret olarak görmekteyiz. Bu sebeple Yûnus'u besleyen geleneği bize aktaran eserlere de zaman zaman müracaat edilmiştir.

⁵ Bu hususta örnek birkaç çalışma olması açısından bk. Behçet Dede, *Yunus Emre'nin Eserlerinin Tahlilî* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990); Bayram Dalkılıç, *Yunus Emre'de Allah-Alem-İnsan* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Y. Lisans, 1992); Mustafa Karabacak, "Yunus Emre Divânı'nda Ayet ve Hadisler", *Vefatının 700. Yılında Bizim Yunus Sempozyumu (26-28 Mayıs 2021) Tam Metin Kitabı*, ed. Ramazan Ata, Aksaray Üniversitesi, Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Erişim 02. 12.2023, <https://somuncubaba.aksaray.edu.tr/dosya/785534f6-3941-4d2b-b181-ba8fc135215e.pdf>, 140-152 ; Mehmet Sami Yıldız, "Yunus Emre'nin Şiirlerinde Kur'an'ın Yeri", *Vefatının 700. Yılında Bizim Yunus Sempozyumu (26-28 Mayıs 2021) Tam Metin Kitabı*, ed. Ramazan Ata, Aksaray Üniversitesi, Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Erişim 02. 12. 2023, <https://somuncubaba.aksaray.edu.tr/dosya/785534f6-3941-4d2b-b181-ba8fc135215e.pdf>, 97-107; Garip Aydın, "Yunus Emre'nin Divânında Geçen Şiirlerin Hz. Peygamber'in Hastalara Yaklaşımı ile Karşılaştırılması", *Vefatının 700. Yılında Bizim Yunus Sempozyumu (26-28 Mayıs 2021) Tam Metin Kitabı*, ed. Ramazan Ata, Aksaray Üniversitesi, Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Erişim 02. 12.2023, <https://somuncubaba.aksaray.edu.tr/dosya/785534f6-3941-4d2b-b181-ba8fc135215e.pdf>, 54-66; Mustafa Öztoprak, "Yunus Emre'nin Divânında Hadise Yaklaşımı", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/11(2019), 185-224; Mehmet Ayhan, "Yunus Emre'nin Düşünce Dünyasında Hadisin Yeri ve Bunların Hadis Tekniği Açısından Değerlendirilmesi", *Kocaeli İlahiyat Dergisi*, 5/2 (2021), 577-604; Hacı İbrahim Demirkazık, "Yunus Emre Divânı'nda Ulu'l-Azım Peygamberlere Yapılan Telmihler", *Yunus Emre (Hayatı- Düşünceleri-Eserleri)* (Ankara: TBMM Basımevi, 2022), 243-266.

Çalışmamızın amacı, ifade ettiğimiz üzere, sadece bir hadis üzerinden Yûnus'u ya da -diğer bir açıdan- Yûnus üzerinden sadece bir hadisi yorumlamak olarak belirlenmiş olsa da, bundan yola çıkarak, Yûnus'un şiirlerinin, Hz. Peygamber'in söylemlerinin Yûnus aracılığı ve yorumuyla Türk Dili'ndeki izdüşümü olduğunu dile getirmek kanaatimizce yanlış olmayacaktır.

1. TASAVVUF GELENEĞİNİN KAYNAKLARI

İslam geleneğine dahil bir yorum biçimi olarak ifade edebileceğimiz Tasavvuf, tabiatıyla, İslam'ın en temel kaynakları olan Kur'an ve sünnetten beslenmektedir. Bununla birlikte, tasavvufî gelenek ile ilgili yapılan çalışmalarda "Mesâdirü'd-dâhiliyye" başlığı altında ele alınan Kur'an ve sünnet elbette Tasavvuf'un yegâne kaynakları değildir. "Mesâdirü'l-hâriciyye" olarak ifade edilmesinden de anlaşılacağı üzere Tasavvuf geleneğinin bir diğer kaynağını teşkil eden unsur da farklı kültür ve medeniyetlerin bırakmış olduğu birikimdir.⁶

Kur'an-ı Kerim'in dünya ve metânın geçiciliğine ve asıl kalıcı olanın ahiret yurdu olduğuna vurgu yapması⁷, Allah'a yakınlığın ve takvanın insanı yücelten yegâne değer olduğunu belirtmesi⁸, gerektiğinde dünya hayatının zevk ve nimetlerinden vazgeçmeye çağırması⁹, erdem, sabır, şükür gibi kavramlara yer vermesi ve insanı sürekli olarak yaratılış amacı olan kâmil ahlâka yönlendirmesi¹⁰ ve benzer birçok husus Tasavvuf geleneğinin bel kemiğini oluşturmaktadır.¹¹ Bunun yanı sıra Hz. Peygamber'in Kur'an'ın insandan amaçladığı mükemmel ahlâki bizzat yaşamıyla örneklendirmesi¹², bununla yetinmeyip ahlâki tekâmülün yolunu Kur'an'ı tebyin eden sözleriyle de göstermesi ise sünnetin züht hayatının bir diğer kaynağı olmasının sebebi olarak kabul edilmektedir. Zira biz, Kur'an-ı Kerim'de ilgili ayetleri okurken bir yandan da Hadis Literatürümüz içerisinde züht, takva, erdem, güzel ahlâk, edep içerikli müstakil bölümlere şahitlik etmekteyiz¹³.

⁶ Muhittin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2012), 53.

⁷ Âl-i İmrân 3/14-15; en-Nisa 4/77; Yûsuf 12/57; el-Kehf 18/28, 45-46; et-Tâ-Hâ 45/131; el-Kasas 28/60; el-Ankebût 29/64; el-Mü'min 40/39; eş-Şûrâ 42/20, el-Hadid 57/20, Yûsuf 12/57.

⁸ el-Bakara 2/197; el-Arâf 7/26; Meryem 19/85; el-Kasas 28/67; el-Hucurât 49/13; el-Âlak 96/12.

⁹ en-Nisa 4/77; İbrâhîm 14/3; Muhammed 47/36; et-Tegâbûn 64/14-15.

¹⁰ el-Bakara 2/45, 153, 177; Âl-i İmrân 3/15, 17; el-Enfâl 8/53.

¹¹ Tasavvuf düşüncesini doğmasına sebep olan hususlara dair bk. Hayrani Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986).

¹² Ebû'l-Hasen Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyri en-Nisâbüri el-Müslim, *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâki (Riyad: Dâru'l-Minhâc- Dâru Tavki'n-Necâd, 1433), "Müsâfirin", 139; Ebû 'Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb en-Nesâi el-Horâsânî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, thk. Hasan 'Abdulmun'im (Beirut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1421/2001), "Salât", 25.

¹³ Örnek olarak bk. Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâki (Riyad: Dâru's-selâm, 1419), "Edeb", 1-126; "Rikâk", 1-54; Müslim, "Birr ve Sıla", 1-166; "Tevbe", 1-59; "Zühd ve Rikâk", 1-75. Ayrıca Tasavvuf geleneğinde hadis ve sünnetin yerinin tartışılmaz olduğunu gösteren bir çalışma olarak bk. Ahmet Yıldırım, "Tasavvufun Kaynağı Olarak Hadis", *Hadis ve Siyer Araştırmaları Dergisi*, 4/2 (2018), 51-67.

Tasavvuf'un kaynaklarından bir diğeri olarak ifade edildiğini gördüğümüz "Mesâdirü'l-hâriciyye" söz konusu olduğunda yelpazenin çok geniş olduğunu söylemekte bir beis görmüyoruz. Zira Yeni Eflâtunculuk, Gnostik Gelenekler, Yunan Felsefesi, Hermetik Felsefe, Hind Dinleri, İran Din ve Kültürü, Zerdüştlük, Yahudi ve Hıristiyan mistik yorumlarının ve belki henüz tespit edilememiş başka birçok düşünce izlerinin Tasavvuf geleneğinin bakış açısına, yorum biçimine katkı sağladığı aşikârdır.¹⁴

Yûnus Emre, dâhilî ve haricî birçok membaî kendisine kaynak edinen bu zengin tasavvufî geleneğin bir üyesi olarak, eserlerinde, arı-duru bir dille, edebî dilde "sehl-i mümteni"¹⁵ dediğimiz bir üslûpla bu birikimi bize yansıtır. Onun bu birikimine işaret eden ifadelere bir-iki örnek vasıtasıyla değinmekte fayda görüyoruz.

2. YÛNUS EMRE'NİN MÜKTESEBÂTI VE BESLENDİĞİ KAYNAKLAR

Yûnus Emre eğitim sürecini nerede nasıl tamamladığına dair hakkında farklı bilgiler gördüğümüz bir isim olmakla beraber¹⁶, onun birikimi söz konusu olduğunda bu tartışmalarla karşılaşmamaktayız. Zira eserleri onun ilmî müktesebâtı hakkında bize fikir verecek kadar içeriğe sahiptir.

Her ne kadar bizzat bir felsefî sistem inşa etmiş olmasa da kendi devrinde Anadolu'da var olan tasavvufî çizgiyi döneminin önde gelen isimlerinden daha az olmayacak şekilde özümlediği kabul edilen¹⁷, *Divân'ı* ve *Risâletü'n-Nushiyye*'sinde dinî, ahlâkî, tasavvufî vs. malzemeyi kendine özgü bir dille anlatan Yûnus Emre'nin, devrinin önde gelen bazı ulemâsıyla bizzat görüş-tüğünü mısralarından tespit edebilmekteyiz.¹⁸

"Mevlânâ Hüdâvendigâr bize nazar kılalı / Onun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır"

¹⁴ Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, 56-57; Tasavvuf düşüncesine etki eden dış âmiller ile ilgili tartışmalar için bk. Erol Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1993), 41-53; Yeni Eflâtunculuk ve Tasavvuf arasındaki ilişki için ayrıca bk. Hasan Rıza Özdemir, *Yeni Eflâtunculuğun Tasavvufa Etkileri* (Ankara: Fecr Yayınları, 2023); Reynold A. Nicholson, "Tasavvufun Kaynağı ve Gelişimi Üzerine Tarihi Bir Araştırma", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/1 (1998), 698-701. Tasavvuf düşüncesi taşıdığı özellikler açısından değerlendirilerek kendi içinde dönemlere ayrılmaktadır. Bu doğrultuda ortaya çıkan yaklaşımlar değişkenlik gösterdiği gibi mutasavvıfların etkilendikleri ve dikkate aldıkları kaynaklar da farklılık göstermektedir. Bu hususta bk. Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, 35-69.

¹⁵ "Kolay görünmekle birlikte benzerinin söylenmesi çok zor olan söz, mısra, beyit anlamında belâgat terimi". Bk. Mine Mengi, "Sehl-i Mümteni", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 36/320; Mustafa Tatçı, *Yûnus Emre Divânı* (İstanbul: H Yayınları, 2020), 194.

¹⁶ Tatçı, *Divân*, 54-64; Dalkılıç, *Yûnus Emre'de Allah-Alem-İnsan*, 12-16.

¹⁷ Mehmet Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2023), 442.

¹⁸ Yûnus'un çağdaşı önemli isimlerle ilgili olarak ayrıca bk. Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, 367; Bakırcıoğlu, *Divân*, 26.

“Geyikli’nin ol Hasan söz ayıtmış kendiden / Kudret dilidir söyler kendinin söz nesidir”¹⁹

İslam’ın temel ritüellerine sıkı sıkıya bağlılığı şart gören bir dinî bakış açısına sahip olduğu Yûnus’un sadece aşağıda zikredilen mısralarından dahi takip edilebilir.

“Müslümanım diyen kişi şartı nedir bilse gerek / Tanrının buyruğun tutup beş vakt namaz kılsa gerek

Tan’la durup başın kaldır ellerini suya daldır / Tamudan azadlı oldur kullar azad olsa gerek

Öğle namazın kılasın her ne dilersen bulasın / Tamudan azadlı olur kullar azad olsa gerek

Ol ikindiye kılanlar arı dirlik dirilenler / Oladır Hakk’a erenler daim Hakk’a erse gerek

Akşam durur üç farîda dağca günahın arıda / İyi amellerin sana şem u çerağ olsa gerek

Yatsı namazın o hazır, hazırları sever Kadir / İmanın eksikğin bitir, iman bişrev olsa gerek

Her kim Müslüman olmadı beş vakt namazı kılmadı / Bil ki Müslüman olmayan ol tamuya girse gerek”²⁰

Yûnus Emre’nin, yaşadığı devrin ve havzanın ortaya çıkardığı bilgi birikimine sahip olduğunu kaleme aldığı şiirlerinden yola çıkarak söyleyebiliriz. Örneğin, dört kitabın mânâsıyla meşgul olduğunu aşağıdaki ifadelerinden anlayabiliriz.

“Dört kitabın mânâsın okudum hâsıl ettim / Aşka gelicek gördüm bir uzun hece imiş”²¹

O dinî ilimlerle meşgul olmakla kalmaz, şiirlerinde ilim ile iştigal etmeyi de ayrıca tavsiye eder.

“Okuna Kur’an u Yâ Sîn kulak urup dinleyesin / Dağca günahlar yuyasın tanla seher vaktinde dur

Okuna Hadis u Kelâm diyeler aleyhisselâm / Aşık isen belli bilem tanla seher vaktinde dur”²²

Yûnus Emre’nin şiirlerinin içerisinde bizzat ayetlerden yaptığı iktibaslar onun, yukarıda da ifade edildiği gibi, Kur’an’ın yalnızca lafzıyla değil mânâsı

¹⁹ Bk. Abdülbâki Gölpinarlı, *Yûnus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 289. Yûnus Emre’nin kendi çağında yaşadığı düşünülen Ahmed er-Rifâi, Seyyid Mahmud Hayrânî, Sarı Saltuk gibi zâtlarla da tanıştığına dair bk. Tatçı, *Divân*, 44. Yûnus’un çağdaşı önemli isimlerle ilgili olarak ayrıca bk. Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, 378-382.

²⁰ Bk. Gölpinarlı, *Yûnus Emre*, 96.

²¹ Bk. Gölpinarlı, *Yûnus Emre*, 279. Dede, *Yûnus Emre’nin Eserlerinin Tahlili*, 51-60.

²² Bk. Gölpinarlı, *Yûnus Emre*, 96.

ile de hemhâl olduğuna işaret etmektedir ki aşağıda zikrettiğimiz yalnızca birkaç misal bunu ortaya koymaktadır.

“Evveli Hû âhiri Hû yâ Hû illâ Hû olam / Evvel âhir ol kala vu ‘men aleyhâ fân’ olam”²³

“Çünkü gele sıddıyk zaîf aşıklara yoktur hayıf / Yarınki mahşer gününde ‘yevme yeşfeu’ kurula”²⁴

“Sen hod bize bizden yakın görünmezsın hicap nedir / Çün aybı yok görklü yüzün üzerinde nikap nedir

Sen ayıttın ey padişah ‘yehdillâhu limen yeşa’ / Şerîkin yok senin ey Şah suçlu kimdir itap nedir

Rahimdürür senin adın rahimliğın bana dedin / Mürşitlerin muştuladı ‘la taknetü’ hitap nedir”²⁵

Biz yalnızca bir hadisin Yûnus Emre’nin dimağına ve dolayısıyla mısralarına yansımaları üzerinde durarak çalışmamızı sınırlandırsak da onun hadis birikimini göz önüne seren ifadeler de yine eserlerinde birçok yerde karşımıza çıkmaktadır.²⁶ Burada örnek olarak bir tanesine değinelim ki onun da Müslim’in Câmîu’s-sahîh’i içerisinde, Kitâbu’l-Birr’de kaydedilmiş bir kudsi hadis ile mânen eşleştğini görmekteyiz.

“Bir hastaya vardın ise bir yudum su içtin ise / Yarın anda sana gele Hak şarabın içmiş gibi

Bir miskini gördün ise bir eskice verdin ise / Yarın anda karşı gele hülle donun biçmiş gibi”²⁷

Söz konusu hadis kıyamet günü Allah’ın kullarına hitabından bahsetmektedir. Şöyle ki kıyamet günü Allah insanlara, hastalandığı zaman neden kendisini ziyarete gelmediklerini, acıktığında neden onu doyurmadıklarını, susadığında neden onun susuzluğunu gidermediklerini sorduğunda insanlar şaşırırlar ve her türlü ihtiyaçtan münezzeh olan kendisini nasıl ziyaret edeceklerini, nasıl yedirip içireceklerini sorarlar. Allah da onlara, hasta kulunu ziyaret ederek kendisini ziyaret etmiş, aç ya da susuz bir kimseyi yedirip içirerek kendisini yedirip içirmiş gibi olacaklarını söyler.²⁸

Sözünün, şiirden olsa bile asıl itibariyle kitaptan olduğunu da söyleyen Yûnus Emre, Kur’an ve Hadis’e yani asıl kaynaklara dayanmayan delilsiz

²³ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 199.

²⁴ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 91.

²⁵ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 192.

²⁶ Daha fazla örnek ve değerlendirme için bk. Karabacak, “Yûnus Emre Divânı’nda Ayet ve Hadisler”, 140-152; Öztoprak, “Yûnus Emre’nin Divânında Hadise Yaklaşımı”, 185-224; Ayhan, “Yûnus Emre’nin Düşünce Dünyasında Hadisin Yeri ve Bunların Hadis Tekniği Açısından Değerlendirilmesi”, 577-604.

²⁷ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 63.

²⁸ Müslim, “Birr”, 43.

bilgilerin sâdik olamayacağını dile getirmekle usûl bilgisinden de haberdar olduğunu göstermektedir.

“Yûnus’un sözü şiirden ama aslıdır kitaptan/ Hadis ile denene key bilgi sadık olmak gerek”²⁹

Onun, dinî düşüncesin aktarılmasında sahih bilginin esas alınmasını şart koşmanın yanı sıra bu şarta uymayarak kendi görüş ve düşüncelerini dinî bilgi şeklinde sunanlara da karşı çıktığını görmekteyiz.

“On iki bin hadisi cem eyledi Mustafa / Unuttunuz onu siz şerh ile söz satarsın”³⁰

Yûnus Emre’nin birikiminin yalnızca dinî edebiyat ile sınırlı kalmadığını, içinde yer aldığı tasavvufi geleneğin de bir gereği olarak, zaman zaman haricî kaynaklardan beslendiğini de söylemeliyiz. Zira eserlerinde, genel olarak Yunan felsefesi ve Hermetik düşünce kaynaklı yorum biçimlerine rastlamaktayız. Örneğin aşağıdaki beyitlerin, Yûnus Emre’nin de içerisinde bulunduğu kültür evrenini etkileyen kozmogoni ve astronomi anlayışının birer yansıması olduğu açıktır.

“Niteliğim soran işit şikâyet / Su vu toprak od u yel oldu sûret
Dört muhtelif nesneden dört divârım / Sâzikâr eyledi verdi keramet
Yer ile toprağı kıldı muallak / Su içinde odu tuttu selamet
Rızkı ömrü tamam eyledi henüz / Şeş cihet olmadan tuttuğu kisvet”³¹

“Ümmî benim Yûnus benim dokuz atam dördttür anam”³² / Aşk oduna düşüp yanam suk u pazar nemdir benim”³³

“Anâsır-ı Erbaa” yani su, toprak, ateş ve havanın kâinatın ana maddeleri olduğu fikrinin Yunan felsefecilerden İslam düşüncesine geçtiği ve Meşşâî filozoflardan, İsrâkî düşünürlere, bilim adamlarından ahlâk felsefecilerine ve tabiatıyla mutasavvıflara kadar birçok ismin eserlerinde karşımıza çıktığı bilinmektedir.³⁴ Mesela Yûnus Emre’nin çağdaşı Hacı Bektaş Velî’de³⁵, İsrâkî

²⁹ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 95. Beyitte geçen “kitap” ifadesi hakkında yorum için bk. Öztoprak, “Yûnus Emre’nin Divânında Hadise Yaklaşımı”, 197-198.

³⁰ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 281. Beyit hakkında değerlendirme için bk. Öztoprak, “Yûnus Emre’nin Divânında Hadise Yaklaşımı”, 198-200.

³¹ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 251.

³² “Devir inancına göre Akl-ı Küll ve Nefs-i Küll’den meydana gelen dokuz göğün dönmesinden dört unsur ortaya çıkar. Dokuz gökle dört unsurdan da üç çocuk yani cansızlar, bitkiler ve canlılar zuhur eder. Canlıların en mükemmi insanıdır. Dokuz gök, insana nazaran baba, dört unsur ise ana sayılır. Beyitteki dört ana, unsurlardır; dokuz baba da göklerdir.” Açıklama için bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 479.

³³ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 394.

³⁴ Bk. H. Bekir Karlığa, “Anâsır-ı Erbaa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 3/149-151; Yûnus’un şiirlerine binaen Anâsır-ı Erbaa ile bağlantılı olarak Ahlat-ı Erbaa açıklaması için bk. Mustafa Tatçı, *Yûnus Emre’den Yolcuya Öğütler Risâletü’n-Nushiyye Şerhi* (İstanbul: H Yayınları, 2020), 33-34.

³⁵ Hacı Bektaş Velî, *Makâlât*, çev. Esad Coşan, sad. Hüseyin Özbay (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990), 3.

Düşüncenin temsilcisi Sühreverdî'de³⁶ zikredilmekte olan dört unsurun İhvân-ı Safâ Risâleleri'nde şu şekilde açıklandığı görülür:

“Şanı Yüce Bârî, doğa işlerinin çoğunu dörderli olarak yapmıştır: Örneğin sıcaklık, soğukluk, yaşlık ve kuruluk şeklindeki dört hal; ateş, hava, su ve toprak şeklindeki dört unsur; ahlât-ı erbaadan kan, balgam, kara safra ve sarı safra olan dört karışım; ilkbahar, yaz, sonbahar ve kış olan dört mevsim; dört yön [doğu, batı, güney, kuzey]; doğu rüzgarı (sabâ), batı rüzgarı (debûr), güney rüzgarı ve kuzey rüzgarı olan dört rüzgar; doğan, batan, sema kazığı (veted) ve yer kazığı şeklindeki “dört kazık” (el-evtâdu'l-erbaa); madenler, bitkiler, hayvanlar ve insan şeklindeki dört yaratılmış. Bu örneklerde görüldüğü üzere doğa işlerinin çoğu dörder olarak var edilmiştir. Bilesin ki, bu doğa işlerinin çoğu, Şanı Yüce Bârî'nin inayeti ve hikmetinin gerektirmesiyle dörderli şekilde olmuştur ki, doğa işlerinin düzeni, doğa işlerinden aşkın ve cisim olmayan ruhanî işlerle uyumlu olsun. Şöyle ki; tabiatla aşkın olan şeyler dört basamak üzeredir. Birincisi Şanı Yüce Bârî'dir, sonra onun altında “külli faâl akıl”, sonra bunun altında “külli nefis” ve bunun da altında “ilk madde” (el-heyûlâ el-ülâ) gelir. Bunların hiçbiri cisim değildir.”³⁷

Birçok kültür ve medeniyetin meşhur isimleri, destanları da yine Yûnus Emre'nin şiirlerinde yer bulmaktadır. Köprülû'nün ifadeleriyle o, “eski tarihin bütün hikâye ve rivayetlerini, anelerini, zamanının ilmî ve felsefî telâkkîlerini, sistemlerini tamamıyla bilir: Saltanat-ı Süleyman, Hazîne-i Feridûn, Genc-i Nûşirevân gibi İslâmî ve İrânî ananelere, enbiya tarihinin tekmil safhalarına, Hallâc ve Zünnûn gibi büyük mutasavvıfların menkıbelerine, o devrin ilmî ve felsefî sistemlerine dair Yûnus Divânı'nda yer yer belîğ işaretler vardır.”³⁸

“Nice bir Cercîs ü Bercîs olam u Mirrîh³⁹ olam / Nice bir Câlînus⁴⁰ u Bukrât⁴¹ olam Lokman olam”⁴²

³⁶ Bk. Şihâbüddin es-Sühreverdî, *Kitâbu't-Telvihât -Hikmet Parlıtları-* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019), 270-275.

³⁷ *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, ed. Abdullah Karaman, çev. Ali Durusoy vd. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012), 1/35-36.

³⁸ Köprülû, *İlk Mutasavvıflar*, 407. Yûnus'un şiirlerinde yer alan karakterlere dair ayrıca bk. Dede, *Yûnus Emre'nin Eserlerinin Tahlili*, 136-152.

³⁹ Defalarca öldürülmesine rağmen Allah'ın inayetiyle tekrar yaşama döndüğüne inanılan, Hz. İsa'dan sonra yaşamış nebi ya da velî olduğuna dair hakkında anlatılar bulunan bir isim. Ayrıntılı bilgi için bk. Lokman Taşkesenlioğlu, “Klasik Türk Edebiyatında Cercîs ve Bir Mecmuada Tespit Edilen Kıssası: Hikâye-i Cercîs Hakîm”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 28/28 (2022), 617-648.

⁴⁰ Galenos, Yunan tabip ve filozof. Bk. İlhan Kutluer, “Câlînus”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 7/32-34.

⁴¹ Hipokrat. Hakkında bk. Esin Kâhya, “Hipokrat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 18/ 119-121.

⁴² Bk. Gölpinarlı, *Yûnus Emre*, 197.

“Bu dokuz arslan u yedi evren ü dört ejderha⁴³ / Bunlarınla ceng idem Rüstem⁴⁴ olam destan olam”⁴⁵

Biz çalışmamız gereği elbette Yûnus Emre'nin tüm müktesebâtını inceleme imkânına sahip değiliz. Burada konumuz bir Peygamber sözünün onun anlam dünyasında nasıl karşılık bulduğunu yorumlamak olduğu için Yûnus Emre'nin bilgi dağarcığına dair örneklerle kısaca değinmeyi yeterli görüp ilgili hadis üzerinde duracağız. Dolayısıyla Yûnus Emre'nin Hz. Peygamber'in sözlerinden mülhem birçok şiiri ve onları inşat ederken önümüze serdiği zengin anlam dünyası başka çalışmaları beklemektedir diye düşünüyoruz.

3. YÛNUS EMRE DİLİNDEN BİR HADİS ŞERHİ DENEMESİ

3.1. Araştırma Konumuz Olan Hadisin Hadis Literatüründe Yeri

Hadis Literatürü içerisinde, Buhârî'nin ve Müslim'in *Câmiu's-sahih* isimli eserlerinde birçok bâbda aktarılmakla beraber meşhur diğer hadis musannefâtı içerisinde de yer alan hadis, senedi itibariyle merfû olup ve “kudsî hadis” formunda nakledilmektedir. Buhârî ve Müslim'in eserlerine almalarından da anlaşılacağı üzere sened açısından sahîh olduğuna hükmedilen hadis, metin açısından ele alındığı taktirde de sıhhatine muhalif bir durum içermemektedir. Zira aşağıda zikredileceği üzere, hadisin, bize aktarılan metnin bizzat içerisinde referans gösterilen ayetle mânâ itibariyle muvafık olduğu görülmektedir.

Buhârî'nin *Câmiu's-sahih*'inde, Ebû Hureyre'ye dayanan birden fazla sened zinciriyle gelen hadis “Bed'ul-Halk” kitabında Humeydî, Süfyân, Ebu'z-Zinâd, Ârec ve Ebû Hureyre aracılığıyla Hz. Peygamber'den şu şekilde rivayet edilmektedir:

حَدَّثَنَا الْحَمِيدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَالَ اللَّهُ: أَعَدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أذنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ. فَاقْرَأُوا إِن شِئْتُمْ {فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ} مَا أَخْفَى لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ

“Allah ‘Ben sâlih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir insanın kalbinden dahi geçmemiş nimetler hazırladım.’ dedi. Dilerseniz ‘Onlar için göz aydınlığı olarak nelerin gizlendiğini kimse

⁴³ Gölpinarlı'nın beyitle ilgili açıklamasında da izah ettiği üzere “Dokuz arslandan maksat dokuz göktür. Yedi evrenle yedi yıldız, dört ejderha ile de dört unsur kastedilmiştir.” bk. 455.

⁴⁴ İran mitolojisinin meşhur kahramanlarından biri. Bk. Gölpinarlı, *Yûnus Emre*, 455; Ayşe Cengiz, “Divân Şiirinde Destan Kahramanı Olarak Zâloğlu Rüstem”, *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD)*, 1/1 (2017), 33-43.

⁴⁵ Bk. Gölpinarlı, *Yûnus Emre*, 197.

bilmez.’ (âyetini)⁴⁶ okuyun.”⁴⁷ Ali b. Abdillâh, Süfyân, Ebu’z-Zinâd, A’rec ve Ebû Hureyre aracılığıyla aktarılmış olan bir diğer kayıta ise metnin içerisinde yer alan ve Ebû Hureyre’ye ait olduğu belirtilen kısım açıkça ifade edilmiştir. Bu farklılıkla beraber Hz. Peygamber’e ait olduğu görülen kısımda her iki nakilde de bir değişiklik söz konusu değildir.

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ -، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: أَعَدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ: مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا خَطَرَ عَلَيَّ قَلْبٌ بَشَرٍ، { قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: أَقْرَأُوا إِنَّ شِعْتُمْ: { فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ

“Aziz ve Yüce Allah ‘Ben sâlih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir insanın kalbinden dahi geçmemiş nimetler hazırladım.’ buyurdu.” Ebû Hureyre dedi ki: “Dilerseniz ‘Onlar için göz aydınlığı olarak nelerin gizlendiğini kimse bilmez.’ (âyetini) okuyun.”⁴⁸

Hız. Peygamber’e ait kısmı dışında ufak-tefek ifade farklılıkları ve her biri Ebû Hureyre’den gelen sened zincirindeki bazı râvi değişiklikleri ile beraber söz konusu hadis yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Hadis literatürü içerisinde birçok kaynaktan yer almaktadır.⁴⁹ Hadis, kaynaklar içerisinde müstakil olarak kaydedilmiş olmakla birlikte Tefsir bölümlerinde ilgili bazı âyetlerin açıklaması mahiyetinde de zikredilmektedir.⁵⁰ Aynı minvalde söz konusu hadis şerhlerde zaman zaman ilgili âyetlere müracaat edilerek izah edilirken⁵¹ bazen de başka hadislere referansla açıklan-

⁴⁶ es-Secde 32/17. Konu bütünlüğü açısından önceki iki âyetin devamı niteliğinde olması hasebiyle, Secde suresi 15, 16 ve 17. âyetleri birlikte zikretmeyi daha uygun bulduk. “Bizim âyetlerimiz inananlar kendilerine o âyetler okunduğu zaman hemen secdeye kapanırlar, Rablerini överek tesbih ederler ve asla kibirlenmezler. Onlar geceleynin yataklarından kalkar ve Rablerine, O’nun azabından hem korkarak hem de lütf ve merhametini umarak yalvarıp yakarırlar, kendilerine verdiğimiz nimetlerden de hayırlı işlerde harcarlar. İşte bu kimselere, yaptıkları güzel işlerden dolayı büyük mutluluk verecek ne gibi nimetlerin bahşedileceğini (peygamber ve melekler de dahil olmak üzere) hiç kimse bilmez. Bk. Abdulkadir Şener vd., *Yüce Kur’an ve Tefsirli Meâlî* (İzmir: Tıbyan Yayıncılık, 2020), 415.

⁴⁷ Buhârî, “Bed’ül-halk”, 7.

⁴⁸ Buhârî, “Tefsir (es-Secde)”, 1.

⁴⁹ Bk. Buhârî, “Tevhid”, 35; Müslim, “Cennet”, 2-4; Tirmizî, Ebû ‘İsâ Muhammed b. ‘İsâ, *Sunenu’t-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir- Fu’âd ‘Abdülbâkî (Mısır: Şirketu Muştafâ’l-Bâbî’l-Halebî, 1395/1975), “Tefsir (es-Secde)”, 33; Nesâî, “Tefsir (Âl-i İmrân)”, 3; İbn Mâce, Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Kâzvinî, *Sunenu İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd ‘Abdülbâkî (b.y.: Dâru ‘İhyâ’i’l-Kutubi’l-‘Arabiyye, ts.), “Zühd”, 39; Ahmed b. Hanbel, Ebû ‘Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şu’ayb el-‘Arna’ût-‘Âdil Murşid v.dğr (Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 1421/2001), 13/489, 15/407, 16/71; 16/265-266.

⁵⁰ Bk. Buhârî, “Tefsir (es-Secde)”, 1; Tirmizî, “Tefsir (es-Secde)”, 33; “Tefsir (Vâkıa)”, 56; Nesâî, “Tefsir (Âl-i İmrân)”, 3.

⁵¹ Bk. Ebû Suleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm b. el-Hattâbî el-Bustî, ‘Âlîmu’l-Hadis, thk. Muhammed b. Sa’d b. ‘Abdurrahmân Âli Su’ûd (b.y.: y.y., 1409/1988), 3/1889; Ebû’l-Fazl ‘İyâz b. Mûsâ el-Yahsubî Kâdî ‘İyâz, *İkmâlu’l-Mu’lim bi Fevâ’idi’l-Muslim*, thk. Yahyâ İsmâ’îl (b.y.: y.y., 1419/1998), 8/358-359; Ebû’l-‘Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Kaştalânî, *İrşâdu’s-Sâri li Şerhi Sahihî’l-Buhârî* (Mısır: el-Matba’atu’l-Kubrâ’l-Emirîyye, 1323), 5/281, 10/436; Ebû’l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. ‘Ali b. Muhammed b. Hacer el-‘Askalânî, *Fethu’l-Bâri Şerhu Sahih el-Buhârî*, thk. Muhibbüddin el-Hatib (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1379/1959), 8/516, 13/469.

maktadır. Örneğin İbn Hacer hadisi açıklarken Müslim ve Tirmizî'ye atıfla şu hadisi şerhine eklemektedir: “Hz. Musa Rabbine cennet ehlini ve onların hangisinin derecesinin daha yüksek olduğunu sorunca Allah, o kimselerin ödülleri bizzat kendi eliyle hazırlayıp mühürlediğini öyle ki kimsenin bunları görmediğini, işitmediğini ve hatta kalbinden dahi geçirmedeğini buyurur”.⁵²

3.2. Araştırma Konumuz Olan Hadisin Yûnus Emre Dilinden Şerhi

Yûnus Emre'nin eserlerinden yola çıkarak, çalışma konumuz olan hadisin onun zihninde nasıl karşılık bulduğunu anlama çabası içerisine girmemiz belki de cüretkâr bir eylem olarak tanımlanabilir. Zira Yûnus Emre'nin bizzat “*Can gözüyle bakan görür Yûnus gözüyle gördüğün / Yoksa yaban gözü ile kimesneye ne söyleyem*”⁵³ diyerek belirttiği gibi Yûnus Emre'yi anlamak öncelikle onun baktığı gözle bakmayı gerektirmektedir. Dolayısıyla biz sadece mütevazı bir çaba, iyi-niyetli bir gayretle ve Yûnus'un eserlerinden yola çıktığımızı ifade etmek isteriz.

3.2.1. Hadiste geçen “sâlih kul”un Yûnus Emre nazarında kimliği

“Ben sâlih kullarım için cennette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hayal dahi etmediği birtakım nimetler hazırladım.” şeklindeki kudsî hadisin Yûnus Emre zihninde nasıl mânâ bulabileceğini şiirlerinden yola çıkarak anlamaya çalışırken öncelikle onun “sâlih kul”a ne anlam vermiş olabileceğini belirlememiz gerekmektedir.

Yûnus Emre'nin insana yüklediği mânâyı, insan dediğimiz varlığın potansiyeli ve tekâmül süreci hakkındaki yorumunu anlamak amacıyla *Risâletü'n-Nushiyye* ve *Dîvân*'ında ideal insan niteliklerini incelediğimiz zaman⁵⁴ onun kendince bir “sâlih kul” tipolojisi ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Onun şiirlerindeki kâmil insan tipolojisinin Tasavvuf geleneğinin şeriat-tarikat-

⁵² Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 8/516.

⁵³ Bk. Gölpinarlı, *Yûnus Emre*, 238.

⁵⁴ Yûnus'un, insanın diğer mahlukat içerisindeki yeri ve bu doğrultuda insana yüklediği anlam ile ilgili olarak ayrıca bk. Ömer Yılmaz, Zaman ve Mekânı Aşan Söylemleriyle Yûnus Emre'de İnsan Anlayışı, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14/3 (2013), 161-165. İslam Tasavvuf Düşüncesi'nde yer alan bakış açısına göre, bilinmek için önce Nûr-ı Muhammedî'yi ve ondan da cümle mevcudatı yaratmış olan Tanrı, gizli bir hazinedir ve bu hazine ancak insan tarafından ve yalnızca aşk ile ortaya çıkarılabilir. Çünkü Tanrı'nın ruhundan üflediği ve kendi sûretinde halk ettiği yegâne varlık insandır. Bk. Mustafa Tatçı, *Yûnus Emre Yorumları İşitin Ey Yarenler* (İstanbul: H Yayınları, 2019), 55-56. Bu açıdan bakıldığında zaman insan kendinde barındırdığı potansiyel hasebiyle çok kıymetli haizdir.

hakikat ve marifet sıralamasını dikkate alan bir tekâmül sürecinin sonucu olarak ortaya çıktığı açıktır.⁵⁵

“Evvel kapı şeriat emr u nehyi bildirir / Yuya günahlarını her bir Kur’an hecesi

*İkincisi tarikat kulluğa bel bağlaya / Yolu doğru varanı yarlığaya hocası
Üçüncüsü marifet can gözün gönül açar / Bu mâni sarayına arşa değin yücesi*

Dördüncüsü hakikat ere eksik bakmaya / Bayram ola gündüzü Kadîr ola gecesi

Bu şeriat güç olur tarikat yokuş olur / Marifet sarplıkdurur hakikattir yücesi

Dervişin dört yanında dört ulu kapı gerek / Nereye bakar ise gündüz ola gecesi”⁵⁶

Tasavvuf geleneğinin dört kapı kırk makam olarak isimlendirilen bu tekâmül anlayışında Hacı Bektaş Veli’nin ifadeleriyle “kul, Çalab Tanrı’ya kırk makamda erişir ve dost olur. O kırk makamın onu şeriat, onu tarikat, onu marifet, onu da hakikat içindedir”⁵⁷. Nesefi’nin *İnsan-ı Kâmil* adlı eserinde “şeriat peygamberlerin sözü, tarikat yaptıkları ve hakikat ise gördüğü” olarak ifade edilirken peygamberin buyurduğunu kabul eden herkes şeriat ehli, onun yaptığını yapan tarikat ehli ve onun gördüğünü gören ise hakikat ehli olarak kabul edilir, kişi bunlara sahip olduğu oranda nasipli görülür. Kâmil insan ancak bunların tümüne sahip olan insandır.⁵⁸ İki âlemin künhüne vâkıf olan kimse Yûnus Emre’ye göre ancak bu dört aşamayı hakkıyla katetmiş kimsedir ve övgüye layık olan da ancak odur.

“Ona eren dervişe iki cihan keşfolur / Onun sıfâtın över ol hocalar hocası”⁵⁹

Tatçı’nın ifadesiyle “şeriat hakikate açılan ilk kapıdır. Bu kapıdan sadece tarikat ve marifet makamlarına ulaşanlar hakikat odasına geçebilir. Diğer taraftan hakikatin hudutsuz denizinde seyretmek için şeriat gemisine binmek gerekir. Bu mânâda şeriat hakikate bir vasıttan ibarettir.”⁶⁰ Dolayısıyla şeriat eğitimiyle ahlâkî yolculuğunun henüz ilk adımını atmış sayılan insanın, söz konusu ilk aşamadaki mükellefiyetlerini yerine getirmesi temel bir zorun-

⁵⁵ Şeriat, tarikat, marifet ve hakikat basamaklarının Yûnus Emre’de nasıl ele alındığına dair bir değerlendirme için bk. Abdullah Karaman, “Yûnus Emre Divân’ında Şeriat, Tarikat, Hakikat ve Marifet (Dört Kapı)”, *Kocaeli İlahiyat Dergisi*, 1/1 (2017), 1-17.

⁵⁶ Bk. Gölpinarlı, *Yûnus Emre*, 350.

⁵⁷ Hacı Bektaş Veli, *Makâlât*, çev. Esad Coşan, sad. Hüseyin Özbay (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990), 10.

⁵⁸ Azizüddin Nesefi, *Tasavvufta İnsan Meselesi ‘İnsan-ı Kâmil’*, çev. Mehmet Kanar (İstanbul: Dergâh, 2013), 18.

⁵⁹ Bk. Gölpinarlı, *Yûnus Emre*, 350.

⁶⁰ Tatçı, *Yûnus Emre Yorumları*, 265.

luluk olarak kabul edilirken⁶¹ yalnızca bunları edâ etmekle kemâle erdiği de kabul edilmez.

“*Haktan erer türlü nasip canlara / Olmaz imiş Kabe’ye varmak ile*”⁶²

“*Hakikat bir denizdir şeriatdır gemisi / Çoklar gemiden çıkıp denize dalmadılar*

Bular geldi tapıya şeriat tuttu durur / İçeri giribeni ne varın bilmediler”⁶³

“*Şeriat ehli irak eremez bu menzile / Ben kuş dilin bilirim söyler Süleyman bana*”⁶⁴

“*Şeriat oğlanları nice yol ede bize / Hakikat deryasında bahri oldum yüzerim*”⁶⁵

Yûnus Emre’ye göre insan tarikat, hakikat ve marifet yolunun gereklerini şeriatın gereklerinin üzerine kademe kademe eklemelidir.

“*Mumsuz baldır şeriat, tortusuz yağdır hakikat / Dost için balı yağa ne için katmayalar*”⁶⁶

“*Çıktım erik dalına anda yedim üzümü / Bostan ısı kakıyıp der ne yersin kozumu*”⁶⁷ mısralarını şerh eden Tatçı’nın şu cümleleri de Yûnus Emre’nin bu bakışına ışık tutar: “Bu beyitteki koz (ceviz) dört kademeli olmakla dört makamı temsil etmektedir. Diğer üzüm ve erik ise hakikat ve şeriatın remizleridir. Üzümün her şeyi yendiği ve pekmez, sucuk gibi pek çok mamulü olduğu halde eriğin sadece dışı yenir. Hakikat de, şeriat makamına göre böyledir. İç yüzü yaşanmayan şeriatın anlaşılması zordur.”⁶⁸

Adım adım ilerleyen bu yolculukta, daha önceki beyitlerde gördüğümüz üzere, ilimle iştigal etmeyi tavsiye eden Yûnus Emre, bu bilgiyi edinmeyi de elbette yeterli görmez ve aslolanın, insanın kendi özünün bilgisine sahipliği olduğunu dile getirir, “zira diğer bütün bilgiler bu bilginin varlığında değerli hale gelir.”⁶⁹

“*İlm okumaktan gerek kendözünü bilmektir / Kendözünü bilmezsen bir hayvandan betersin*”⁷⁰

Çünkü ne kadar bilgi sahibi olursa olsun kendi özüne vakıf olamayan kişi eksiktir. Bütün ilim yolculuğunun gayesi o nihâi bilgiye vâsıl olmak ve o bilginin gereği olan eylemi hayata geçirebilmektir. Bu doğrultuda Yûnus

⁶¹ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 96.

⁶² Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 179.

⁶³ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 176.

⁶⁴ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 200.

⁶⁵ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 390.

⁶⁶ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 175.

⁶⁷ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 369; Tatçı, *Yûnus Emre Yorumları*, 264.

⁶⁸ Tatçı, *Yûnus Emre Yorumları*, 264.

⁶⁹ Şeniz Yıldırım, “Yûnus Emre ve Kierkegaard’da ‘Kendini Bilmek’”, *1. Uluslararası Türk Halklarının Felsefi Mirası Sempozyumu*, ed. Necmettin Tozlu vd. (Bayburt: Altay Matbaası, 2019), 328.

⁷⁰ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 281.

Emre'nin 'ideal insan'ı kendinden hasıl olacak öz bilgisine ulaşmış insandır. Bu, tasavvuf edebiyatında sıkça rastladığımız ve Tanrı'ya ulaştırılan hakikat bilgisinin insanın bizzat kendisinde saklı olduğunu söyleyen bir kabulün Yûnus Emre'de de ortaya çıkmış halidir: "Kendini bilen Rabbini bilir."⁷¹

Yûnus Emre'nin aradığı 'kendözünü bilen' insanın hakikat yolunda yürürken tabî olarak bazı olumsuz vasıflardan da nefisini arındırması gerekir.⁷² Aksi taktirde kişi her ne kadar gayret edip şeriatın gereği olan ilme sahip dahi olsa, mevcûdata, mahlûkata karşı hassasiyeti yoksa onca emeği onu istenilen yere ulaştıramaz. Hakikati amaç edinmiş kişinin her şeye ve herkese rikkâtle muamele etmesi lazım gelir. Dolayısıyla gönül kırmak, insanı incitmek Hakk yolunun yolcusuna yaraşır bir eylem değildir.

"Bin kez hacca vardın ise bin kez gaza kıldın ise / Bir kez gönül kırdın ise gerekse var yollar doku"⁷³

"Gönül Çalab'ın tahtı Çalab gönüle baktı / İki cihan bedbahtı kim gönül yıkar ise"⁷⁴

İnsanın Yaradan'a ancak onun yarattığı her şeye sevgi ve saygı duyarak ulaşması mümkündür çünkü Hakk'ın nuru cümle alemleri kuşatmıştır.⁷⁵ İnsan Hakk'ın yarattığı her bir şeye ihtiram ve muhabbet göstermeli ve hepsi aynı yaratıcının eseri olan mahlukat arasında bir ayırım yapmamalıdır. O, Allah'ın yaratmış olduğu her şeye aynı nokta-i nazardan bakmadığı sürece eksiktir, ne kadar bilgi yüklü olursa olsun bizzat Yûnus Emre'nin ifadesiyle "hakikatte asidir".

"Cümle yaratılmışa bir göz ile bakmayan / Şer'in evliyasıysa hakikatte asidir"⁷⁶

İnsanın kendini kurtarması gereken bir diğer kötü haslet ise kibirdir. Yûnus Emre'ye göre mütekebbir kişinin cennete varma ihtimali yoktur. O, olsa olsa ömrünü heba etmiş, sonu ancak cehenneme varan bir yola girmiştir.

*"Tekebbürler yeri siccîn içinde / Ânunçin k'olmadılar din içinde
Ki din tutanların siccîn nesidir / Ye kibr u kin olcack din nesidir
İnanmazsan bana halin göresin / Çü ömrü kibr ile yelesin"⁷⁷*

Kendisi için kaçındığı şeyi bir başkasına reva gören kişi Yûnus Emre

⁷¹ Halk dilinde hadis olarak bilinen söz konusu ifadenin değerlendirmesi için bk. Yusuf Açıkel, "Nefsini Bilen Rabbini Bilir" Hadis mi Kelam-ı Kibar mı?", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1998), 173-200.

⁷² Yûnus'un üzerinde sıkça durduğu ve kurtulmayı nasihat ettiği bazı kötü hasletler ile ilgili olarak bk. Tatçı, *Yolcuya Öğütler*, 37-42, 43-49; Dede, *Yûnus Emre'nin Eserlerinin Tahlili*, 353-372.

⁷³ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 282.

⁷⁴ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 409.

⁷⁵ Tatçı, *Yûnus Emre Yorumları*, 70; ayrıca bk. 100-101.

⁷⁶ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 173.

⁷⁷ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 16. Kibre dair daha fazla beyit ve yorum için bk. Tatçı, *Yolcuya Öğütler*, 90-114.

lügatinde Müslüman olarak dahi tanımlanmaz. Dolayısıyla kemâl yolcusu insan hased ve cimrilik huylarından kurtulmalıdır.

“Kendiye yaramazı berikiye sanan ol / Adı Müslüman onun kendi benzer keşişe”⁷⁸

“Sen sana ne sanırsan ayrığa da onu san / Dört kitabın mâ'nisi budur eğer var ise”⁷⁹

Ona göre insanların arasını bozmaya yeltenenlerin öte dünyadan nasip-leri yoktur.

“Yarın Hak dîdârını görmeyiser üç kişi / Bir denğci bir kovucu biri gam-mazdır paşa”⁸⁰

Anlaşılan o ki, Yunus Emre'nin bazen derviş ama çoğu zaman âşık olarak mısralarında yer bulan kişi işte bu şeriatle başlayıp hakikate ulaşan yolu vazgeçmeden yürüyebilmiş ve bu yolu yürürken kibir, gurur, haset, benlik gibi kötü hasletlerden yavaş yavaş arınmış bir çeşit rafine insandır. Bununla birlikte Yunus Emre elbette bu kişinin yolculuğunun artık tamama erdiğini düşünmez. Bu aşama insanın aşkla karşılaştığı noktadır ve geride kalan diğer aşamalardan çok daha zorludur. Bununla beraber insanın sınırlı olan kalıplarını kırması akılla değil de ancak aşkla mümkün olduğu için gereklidir.⁸¹

“Dört kitabın manisin okudum hasıl ettim / Aşka gelicek gördüm bir uzun hece imiş”⁸²

Bu yolculuğu tamama erdirmekten yoksun kişi tasavvuf geleneği içerisinde noksan sayılmaktadır hatta onların dört ayaklı hayvandan farkı yoktur. Onlar sûret açısından insan olsalar da asılları eşekten, öküzden, kurt, kaplan ya da akreptendir.⁸³ Yunus Emre de bu minvalde düşünmektedir ve yolu sona varmayan aşksız kişi ona göre de oldukça alt mertebede yer almaktadır.⁸⁴ Bu sebeple şiirlerinde zaman zaman hayvana benzetip ona nasihatın fayda ver-

⁷⁸ Bk. Gölpinarlı, *Yunus Emre*, 407. Hased ve cimrilik hususunda zikredilen daha fazla beyit ve yorumlarına dair bk. Tatçı, *Yolcuya Öğütler*, 149-206.

⁷⁹ Bk. Gölpinarlı, *Yunus Emre*, 409.

⁸⁰ Bk. Gölpinarlı, *Yunus Emre*, 407.

⁸¹ Tatçı, *Yunus Emre Yorumları*, 69.

⁸² Bk. Gölpinarlı, *Yunus Emre*, 279.

⁸³ Nesefî, *Tasavvufta İnsan*, 18. Bu kabul yalnızca tasavvuf geleneğinde karşımıza çıkmaz. Biz ahlak felsefemize dair kaynaklarımızda da benzer bakış açısına rastlamaktayız. Her ne kadar şeriat, tarikat, marifet ve hakikat gibi aşamalardan bahsedilmese de insanın nebatî, hayvanî, insanî ve melekî yönlerinin olduğundan bahsedilmekte bu yönlerden mütevellit özellikler sıralanmaktadır. İnsanın kendi tabiatında var olan bu özelliklerini doğru bir şekilde kullanması faziletleri doğururken, onun aksi durumda reziletler ortaya çıkar. Kendisinde bu faziletleri ortaya koyacak aşamaya geçemeyen insan ahlak düşüncesinde de aynen tasavvuf düşüncesinde olduğu gibi düşük mertebede kabul edilir. Bk. İbn Miskeveyh, *Ahlak Eğitimi 'Tehzibu'l-Ahlâk'*, çev. Abdulkadir Şener vd. (İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2017), 32-48. İbn Miskeveyh'in ifadesiyle “o, melekleri andıran şerefli nefsinin bu durumda kendisi gibi olan domuzlara, pis böceklerle, kurtlara ve bayağı canlılara benzeyen alçak nefsin kölesi yapmaktadır.” Bk. İbn Miskeveyh, *Tehzibu'l-Ahlâk*, 64-65.

⁸⁴ Yunus Emre'nin insan anlayışını üçe ayırarak izah eden bir değerlendirme için bk. Dalkılıç, *Yunus Emre'de Allah- Alem-İnsan Münasebeti*, 94-99.

meyeceğini söylediği⁸⁵ kimi zaman, kendi taş sözünü de savaşa benzer dediği⁸⁶ bu kişinin yaşamını “hakikî bir yaşamak” olarak da görmemektedir.

“*Ne geldiğin gelmekdürür ne güldüğün gülmekdürür / Son menzilin ölmekdürür duymadımsa aşktan eser*”⁸⁷

Yûnus Emre’ye göre bu yolun meşakkati, çilesi varsa da Köprülü’nün ifadeleriyle “o yolla Hakk’a eriştikten sonra artık bütün müşküller, kubh, şer, adem ortadan kalkar”⁸⁸. Bu öyle bir yoldur ki sonunun güzelliği aşığı korkudan uzak tutmak için yeter sebeptir.

“*Yûnus sen âşık isen aşka muvâfık isen / Korkma gel âşık isen ne olursan olasin*”⁸⁹

Çıktığı seferde yolu aşka çıkan ve yukarıdaki beyitlerde sayılan olumlu nitelikleri bünyesinde taşıyıp olumsuz vasıflardan ise uzaklaşmış bu insan, Yûnus Emre’nin ifadeleriyle “can gözü” ile gören⁹⁰, “kend’özünü” bilen kişidir. O artık “ten” kaydından kurtulmuş dolayısıyla standart bir insanın endişelerinden de âzâde olmuştur. O kişi her ne kadar herkes gibi görünür ise de Yûnus Emre’nin vahdet nazarından artık ilahî boyutta işleyen, eylemi tanrının eylemi haline gelmiş kişidir.⁹¹ Varlığı, Köprülü’nün ifadeleriyle, “Vücûd-u Mutlak’ta müstehlek bulan” bu âşık için artık mutlak saadet hasıl olmuştur.⁹²

“*Bakgıl âşık ne işedir maşûka ol cünbiştedir / İkisi bir teşviştedir iki sanıp bakma irak*”⁹³

⁸⁵ “Aşksızlara verme öğüt öğüdünden alır değil / Aşksız âdem hayvan olur hayvan öğüt bilir değil Kara taş su koyarsan elli yıl islatır isen / Heman taş gene bayağı hünerli taş olur değil” Bk. Gölpinarlı, *Yûnus Emre*, 326.

Yûnus Emre’nin aşktan haberi olmayan kimseler için yaptığı eleştirilere ve bunların değerlendirilmesine dair bir çalışma olarak bk. Ramazan Ergöz, “Yûnus Emre’nin Şiirlerinde Aşksız İnsanın Tenkidî”, *Yûnus Emre -Hayatı, Düşünceleri, Eserleri-* (ed. Celalettin Vatandaş vd.) (Ankara: TBMM Basımevi, 2022), 317-327. Onun aşk anlayışı hakkında daha genel bir çalışma için bk. İhsan Soysaldı, *Tasavvufî Aşk* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015), 97-106.

⁸⁶ “İşitin ey yarenler aşk bir güneşe benzer / Aşkı olmayan gönül misâl-i taş benzer Taş gönülde ne biter dilinde ağu tüter / Nice yumşak söylese sözü savaşa benzer” Bk. Gölpinarlı, *Yûnus Emre*, 116.

⁸⁷ Bk. Gölpinarlı, *Yûnus Emre*, 73.

⁸⁸ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, 429-430.

⁸⁹ Bk. Gölpinarlı, *Yûnus Emre*, 83.

⁹⁰ “Suret gözü değil bu göz dediğim / Bilirim ben neden ne istediğim Göz oldur ki müdâm ol cânı göre / Farıdadır kula sultanı göre

Bu baş gözü değil ol cân gözüdür / Kimin cânı var ise onu görür” Bk. Gölpinarlı, *Yûnus Emre*, 46.

⁹¹ Vahdet-i Vücut düşüncesinin bir yansıması olarak karşımıza çıkan bu algı kendisini birçok beyitte gösterir. Alemdeki tek hakikati tanrı olarak tasavvur eden, görünürdeki kesreti ise o yegâne hakikatin birer tecellisi olarak yorumlayan bu düşünceye dair bk. Tatçı, *Yûnus Emre Yorumları*, 70-75; Hatice Aycan Aydoğan, *Yûnus Emre Şiirlerinde Vahdet-i Vücut İnancı Bağlamında Evren, Yeryüzü ve İnsan İlişkisi*, *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi*, 8/1 (2022), 38-45. Yûnus Emre düşüncesinin ‘vahdet-i vücut’ anlayışı ile ilişkisine dair bir değerlendirme için ayrıca bk. Ekrem Demirli, *Tasavvufun “Tutarlılık” Arayışında Bir Yorum Çerçevesi Olarak Vahdet-i Vücut: Yûnus Emre’de Vahdet-i Vücut Anlayışının Yansıması Hakkında Bir Değerlendirme*, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 21 (2009), 25-49.

⁹² Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, 431.

⁹³ Bk. Gölpinarlı, *Yûnus Emre*, 280.

Netice olarak, Hz. Peygamber'in dilinde "sâlih kul" olarak idealize edilip müjdeye mazhar olan kişinin Yûnus Emre'nin kendi anlam dünyasında nasıl karşılık bulduğunu, zikredilen tüm bu beyitleri dikkate alarak çözümlene imkânına sahip bulunmaktayız. Hz. Peygamber'in "sâlih kul" ideali, Yûnus Emre'de dört kapı kırk makamı haiz yolu yürüyen, yürürken arınan ve nihayetinde söylemi, eylemi Tanrı ile ortak olan aşkıdır.⁹⁴

3.2.2. Yûnus Emre'ye göre Hz. Peygamber'in müjdesinin karşılığı

Yûnus Emre'nin anlam dünyasında "sâlih kul"a tekabül eden kişinin dünya ile olan ilişkisi standart bir insan ilişkisi gibi değildir. Dünya onun için yalnızca bir süreliğine durup geri gideceği bir mekândır ki ona dair hayallere, ümitlere kapılmak kâmil insana göre bir hal değildir. Hz. Peygamber'in, kendisini, bir süreliğine ağaç altında gölgelenip yoluna devam eden kimseye ve dolayısıyla ağaç altındaki o dinlenme sürecini dünya hayatına teşbih etmesi gibi⁹⁵ Yûnus Emre için de ömür denilen şey olsa olsa kurulup da kaldırılan bir pazar süresinden öteye geçmez.

"Bu dünyanın meseli bir ulu şâra benzer / Velî bizim ömrümüz bir tez pazara benzer

Her kim bu şâra geldi bir lahza karar kıldı / Geri dönüp gitmesi gelmez sefere benzer

Bu şârda hayallerin haddi vü şumârı yok / Bu hayale aldanan otlar davara benzer"⁹⁶

Yûnus Emre'nin "merdân kişiler" olarak isimlendirdiği kimseler bu geçici dünyanın sevgisine kapılmazlar, onların arzusu yalnızca bâkî olanadır.

"Sevemez dünyayı merdân kişiler / Bâkî dirlik nedir onu dilerler

Bâkî alem göründü gözlerine / Oturdu aşk tozu gözlerine"⁹⁷

Aşk davasında olan kişinin talebi hakikatin tecellisi olduğu için onların dünya bağlarından kurtularak Hakk'a teveccüh etmeleri lazımdır zira dünya hırsı ile aşkın bir araya gelme ihtimali yoktur.⁹⁸ Bu sebeple ayetlerde buyrulduğu gibi dünya hayatının birer süsü olan kadınlar, evlatlar, mal-

⁹⁴ Çalışmamız, Yûnus'un sadece bir hadisi nasıl anlamış olabileceği üzerinde sürse de, onun, 'eylem ve söylemi Tanrı'yla ortak ideal insan tipi'nin aslında bir başka Kudsi hadisten de mülhem olduğunu söylememiz ve söz konusu hadisi burada zikretmemiz gerekmektedir. Zira hadiste, nafilelerle kedisine yakınlaşan kulunu Allah o kadar çok sevdiğini söyler ki, artık o kulunun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olduğunu, kulu ne dilerse ona verdiğini ve kendisine sığındığı taktirde onu koruduğunu buyurmaktadır. Bk. Buhârî, "Rikâk", 38.

⁹⁵ Bk. Tirmizî, "Zühd", 44.

⁹⁶ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 76.

⁹⁷ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 37.

⁹⁸ Tatçı, *Yûnus Emre Yorumları*, 166.

mülk insanların çoğuna cazip gelse de⁹⁹ âşık kişinin bunların hiçbirinde gözü yoktur.

“Kimi avret oğlan sever kimi mülk hân ü man sever / Kim sermaye dükkân sever bu dünya hâlden hâledir

*Âşık dünyayı ne eder âkıbet bir gün terk eder / Aşk eteğin tutmuş gider her kim gelirse salâdır*¹⁰⁰

Dünyanın ve ömrün geçiciliğinin farkına varmış bu insan için dünya telaşa değer bir yer olmadığı gibi bu dünyadan göçmek de artık bir korku sebebi değildir.

“Mâni eri bu yolda melûl olası değil / Mâni duyan gönüller her gün ölesi değil

*Ten fânîdir can ölmez gidenler geri gelmez / Ölür ise ten ölür canlar ölesi değil*¹⁰¹

“Kogıl ölüm endişesin âşıklar ölmez bâkîdir / Ölüm aşığın nesidir çünkü nûr-ı ilâhîdir

*Ölümden ne korkarsın çünkü hakka yararsın / Belki ebedî varsın ölmek fâsîd işidir*¹⁰²

Yûnus Emre nazarında “ten”i değil de “can”ı gözeten kimsenin ölüm endişesine düşmesi yersizdir çünkü “can gözü” ile bakmayı öğrenen kişi ölümün ancak “ten” için bir yitiş olduğunu bilir. Onun “âşık” olarak ifade ettiği kişiler için ise ölüm söz konusu değildir.

*“Ey tanrıyı bir bilenler can Hakkâ kurban kılanlar / Ölü değildir bu canlar aşk gölünde yüzedurur*¹⁰³

Onun ölümü olsa olsa diriliktir, zira gönlünde Hak vardır. Onun bedeni bu dünyayı terk edip gitse de canı öte cihanda Hakk'ın kendisine kavuşacağı için ölmekten bahsetmek onun için söz konusu değildir.

“Ölmeği dirlik ola ölümsüz dirlik bula / Ölmüş gönül dirile şunda ki sen olasın

Can bedenden uçacak menziline geçecek / Ol cihana geçecek göze ayân olasın

*Tozunu yer almaya bir zerre ayılmaya / Âşık canı ölmeye mâşuku sen olasın*¹⁰⁴

Görüldüğü üzere dört aşamanın nihai durağı olan hakikat mertebesine varmış insan etrafındaki her şeye artık başka bir gözle bakmaktadır ve dolayısıyla her bir nesne veya yaşam formu veyahut hayatın içerisinde karşıla-

⁹⁹ Âl-i İmrân 3/14; el-Kehf 18/46.

¹⁰⁰ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 114.

¹⁰¹ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 79.

¹⁰² Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 80.

¹⁰³ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 81.

¹⁰⁴ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 83.

şılan olay ve olgular onun için anlam da değiştirmektedir. İşbu bakış Yûnus Emre'nin önce dünyaya ve sonra ölüme yüklediği mânâyı değiştirdiği gibi ölüm ötesine dair düşüncelerini de etkiler. Dinî literatürümüz içerisinde geniş yer bulmuş olan kıyamet, hesap, ceza, mükâfat, cennet, cehennem motifleri Yûnus Emre şiirlerinde yeniden anlam kazanır.

*"Bu işleri sen bilirsin sen verirsin sen alırsın / Ne kim kıldım sen bilirsin ya bu soru hesap nedir"*¹⁰⁵

"Soru hesap olmayısa dünya ahiret koyana / Münker ü Nekir ne sorar terk olucak cümle murad

Havfu recâ gelmez onda varlık yokluk bırakana / İlm ü amel sığmaz onda ne terazi var be sırat

*Ol kıyamet pazarında her bir kala baş kayısı / Yûnus sen âşıklar ile hiç görmeyesin kıyamet"*¹⁰⁶

Cennet nimetlerini murat etmek, onların sevdasına düşmek Yûnus Emre'nin zihninde âşıklığa ters düşmektedir. Onun anlam dünyasında bunlara heves edip takılmak olsa olsa 'aldanmak' olarak tanımlanabilir.

*"Başında aklı olan ücretle amel etmez / Hurilere aldanmaz göz ile kaştan geçer"*¹⁰⁷

Yûnus Emre'ye göre cennet denilen şey olsa olsa ebleh kimseler için bir tuzaktır. Kişi âşık ise bu tuzağa düşmeyip Dost'un yoluna devam etmelidir. Çünkü insan hiçbir durakta vakit kaybetmemeli, amacı kendini bilmek ve Hakk'a varmak olmalıdır.¹⁰⁸

"Âşık mı direm ben ona Tanrı'nın uçmağın seve / Uçmak hod bir tuzak durur eblehler canın tutmaya

*Tutulmadı Yûnus canı geçti tamudan uçmağı / Yola düşüp dosta gider ol aslına uyakmağa"*¹⁰⁹

Cenneti âşıkları sınamak için sevgilinin yola koyduğu bir tuzak olarak yorumlayan¹¹⁰ Yûnus Emre için cennet nimetleri olarak sayıla gelen ödüllere artık değer ifade etmez. Zira ona göre dünyada zaten var olan bu nimetlerin âşık kişi için bir cazibesi kalmamıştır.

*"Bu dünyada ne ola kim ahirette ol olmaya / Hûr ile gülman gelicek âşık elin uzatmaya"*¹¹¹

Dolayısıyla onun ahirette mükâfattan beklediği şey, içerisinde hurilerin, evlerin, bağ-bahçelerin ve gölgeliklerin bulunduğu bir cennet olmaktan çıkar.

¹⁰⁵ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 192.

¹⁰⁶ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 193.

¹⁰⁷ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 142.

¹⁰⁸ Tatçı, *Yûnus Emre Yorumları*, 107.

¹⁰⁹ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 137. Açıklama için ayrıca bk. Tatçı, *Yûnus Emre Yorumları*, 117.

¹¹⁰ Tatçı, *Yûnus Emre Yorumları*, 107.

¹¹¹ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 111.

*“Bugün canım yolda koyam yarın ivazın veresin / Arz eyleme uçmağımı
hiç arzum yok uçmak için*

*Benim uçmak neme gerek hergiz gönlüm ona bakmaz / İş bu benim zarı-
lığım değildir bir bağ için*

*Uçmak uçmağım dediğin müminleri yeltediğin / Vardır ola birkaç hûri
arzum yoktur koçmak için”¹¹²*

Yûnus Emre’ye göre, insanın dünyada iken elde edebileceği ve onun maddî yönünün talepleri olan her türlü nimet, ayette de buyurulduğu üzere, dünya hayatının birer süsü olmaktan öteye geçmediği gibi¹¹³ insanın öte alem için yine aynı taleplerle beklenti içine girmesi ve bu beklenti için eyleme geçmesi de hakikat yolunun âşığına yaraşır bir hal olarak ifade edilmez.

*“Bunda dahi verdin bize ol hûriyi çift ü helal / Ondan geçti arzum tamam
arzum sana ermek için*

*Sûfilere ver sen ânı bana seni gerek seni / Hâşâ ben terk edem seni şol bir
evle çardak için”¹¹⁴*

Yûnus Emre artık dünyevî bu gibi taleplerden dünyada dahi vazgeçer olmuş iken bunların öte alemde onun için bir mükâfat olması düşünülemez. Zira onun gönlü artık bunlardan geçmiştir. Sekiz cennetin hûrileri süslenip gelseler dahi Yûnus Emre’nin artık onlara meyli yoktur.

*“Sekiz uçmağın hûrisi eğer bezenip gelseler / Senin sebyinden özgeyi gönlüm
hiç kabul etmeye”¹¹⁵*

Hız. Peygamber’in konumuz olan hadisinde buyurduğu müjdeyi Yûnus Emre’nin nasıl anladığı ise işte bu noktada ortaya çıkmaktadır. Hadis-i Kudüs’de sâlih kullara müjdelenen, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve kimsenin kalbinden dahi geçirmediği şeyin Yûnus Emre lügatinde Tanrı’nın kendisinden gayrı bir şey olmadığı anlaşılmaktadır.

*“Sensin benim canım canı sensiz kararım yokdurur / Uçmakda sen olmaz
isen vallah nazarım yokdurur*

*Yûnus dahi âşık sana göster didârını ona / Yârim dahi sensin benim ayrık
niğârım yokdurur”¹¹⁶*

*“Yûnusdurur benim adım gün geçtikçe artar odum/ İki cihanda maksu-
dum bana seni gerek seni”¹¹⁷*

Yûnus Emre’nin murat ettiği ve talepkârı olduğu yegâne mükâfat, Kehf sûresinde salih amel işleyen kullar için va’d edildiği üzere¹¹⁸, Rab ile mülâkî

¹¹² Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 156.

¹¹³ el-Kehf 18/46.

¹¹⁴ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 156.

¹¹⁵ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 110.

¹¹⁶ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 113.

¹¹⁷ Bk. Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 139.

¹¹⁸ el-Kehf 18/110.

olmak; Hz. Peygamber'in buyurduğu üzere, insan imgesinin ve hayal gücünün sınırlarını aşan dostun yüzünü görmektir.

“İşbu vücud şehrine bir dem giresim gelir / İçindeki sultanın yüzün göresim gelir

İşidirim sözünü göremezem yüzünü / Yüzünü görmekliğe canım veresim gelir”¹¹⁹

Dost yüzünü görmeye nâil olmak ise onun nazarında dirlik bulmak ve ölümsüzlüğe ermek anlamına gelmektedir.

*“Erenlerdir bu dirliğe erenler / Yüzün Mâşuka'nın mutlak görenler
Hakikat bunlar ölmez kalırlar / Ki her dem yeniden kısmet alırlar”¹²⁰*

Cennet ehlinin ahirette Allah'ın cemâliyle müşerref olacaklarını¹²¹, birçok mükâfat içerisinde hoşnutken Allah'ın kendi hicap perdesini aralamasıyla O'nun cemalini seyretmekten daha güzel bir şey bulamayacaklarını¹²² müjdeleyen birçok rivayet ise Yûnus Emre'nin söz konusu muradını besleyen kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Anadolu, İslam esaslarını Türk kültür ve algısı ile yoğurarak mayalayan ve bu topraklarda İslam inancının yeşerip kök salmasına katkı sağlayan sayısız isme ev sahipliği yapmıştır. Ahmet Yesevî'den, Hacı Bayram Velî'ye, Hacı Bektaş Velî'den, Mevlâna Celâleddîn Rûmî'ye kadar birçok önemli isim ve hatta Anadolu'da belki adını henüz işitmediğimiz birçok karakter Türk İslam kültür ve ahlakını yüzyıllar boyu bu topraklara nakşetmişlerdir. Bu isimlerin en önemlilerinden biri olan Yûnus Emre de bu kültüre şiiirleriyle ve şiiirleri aracılığı ile sunduğu bakış açısıyla katkı sağlamıştır. Onun nahif üslubu ve arı-duru Türkçesi ile bize seslendiği şiiirleri genç-yetişkin, eğitimli-eğitimsiz, kadın-erkek, avam-havas fark etmeksizin her cenahta karşılık bulmuştur.

Risâletü'n-Nushiyye ve *Dîvân* isimli eserlerinde din, dünya, ahlâk, insan, tanrı gibi birçok konuda söz söyleyen Yûnus Emre Tasavvuf geleneği mensubu diğer isimler gibi eserlerini inşa ederken İslam'ın temel kaynakları olan Kitap ve sünneti kendisine referans almış ve birikimini bu süzgeçten geçirerek işlemiştir. O, eserlerinde, Kur'an-ı Kerim'deki ayetlere ve Hz. Peygamber'in sözlerine bazen direkt atıflarda bulunmuş bazen de onlardan mülhem bir

¹¹⁹ Bk. Gölpinarlı, *Yûnus Emre*, 304.

¹²⁰ Bk. Gölpinarlı, *Yûnus Emre*, 10.

¹²¹ Buhârî, “Tevhid”, 24; Tirmizî, “Sifâtü'l-cennet”, 17; Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş'âş es-Sicistânî, *Su-nenu Ebî Dâvûd*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût (b.y.: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), “Sünnet”, 20; İbn Mâce, “Mukaddime”, 13.

¹²² Tirmizî, “Sifâtü'l-cennet”, 16; İbn Mâce, “Mukaddime”, 13.

anlayışla şiirlerini yazmıştır. Dolayısıyla, diyebiliriz ki, şiir diliyle ayetleri tefsir, hadisleri şerh etmiştir.

Hız. Peygamber'in "Yüce Allah, "Ben sâlih kullarım için cennette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hayal dahi etmediği birtakım nimetler hazırladım." buyurdu." şeklindeki hadis sahîh hadis kaynaklarımız içerisinde yer alan bir hadistir. Yûnus Emre'nin anlam dünyasını dikkate alarak söz konusu hadisi nasıl anlamış olabileceği şiirlerinden yola çıkarak anlaşılmalıya çalışıldığında onun "sâlih kul" ve "müjde"ye yüklediği mânâ kendini göstermektedir. Zira Hız. Peygamber'in "sâlih kul" olarak idealize ettiği tipin Yûnus Emre'de şeriat, tarikat, hakikat ve marifet basamaklarını hakıyla atlayabilmiş ve bu esnada arınmış, nihaî olarak eylemi ve söylemi Allah ile ortak kişi olarak karşılık bulduğu anlaşılmalıdır. Onun, "Hız. Peygamber'in sâlih kullar için vadettiği müjdesi"ne verdiği mânâ ise "Allah'a vâsıl olup O'nun cemâlini seyre nâil olmak" şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Açıkkel, Yusuf. "Nefsini Bilen Rabbini Bilir' Hadis mi Kelam-ı Kibar mı?". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1998), 173-200.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. thk. Şu'ayb el-Arna'ût- Âdil Murşid vd. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1421/2001.
- Altıntaş, Hayrani. *Tasavvuf Tarihi* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986).
- Aydın, Garip. "Yûnus Emre'nin Divânında Geçen Şiirlerin Hız. Peygamber'in Hastalara Yaklaşımı ile Karşılaştırılması". *Vefatının 700. Yılında Bizim Yunus Sempozyumu (26-28 Mayıs 2021) Tam Metin Kitabı*. ed. Ramazan Ata. Ak-saray Üniversitesi, Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi. Erişim 02. 12.2023. <https://somuncubaba.aksaray.edu.tr/dosya/785534f6-3941-4d2b-b181-ba8fc135215e.pdf>, 54-66.
- Ayhan, Mehmet. "Yûnus Emre'nin Düşünce Dünyasında Hadisin Yeri ve Bunların Hadis Tekniği Açısından Değerlendirilmesi". *Kocaeli İlahiyat Dergisi*, 5/2 (2021), 577-604.
- Aydoğan, Hatice Aycan. "Yûnus Emre Şiirlerinde Vahdet-i Vücûd İnancı Bağlamında Evren, Yeryüzü ve İnsan İlişkisi". *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi*, 8/1 (2022), 35-52.
- Buhârî. Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim. *el-Câmiu's- şâhih*. thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî. Riyad: Dâru's-selâm, 1419.

- Cengiz, Ayşe. “Divân Şiirinde Destan Kahramanı Olarak Zâloğlu Rüstem”, *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD)*, Haziran-2017, 1/33-43.
- Dalkılıç, Bayram. *Yûnus Emre’de Allah-Alem- İnsan*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1992.
- Dede, Behçet. *Yûnus Emre’nin Eserlerinin Tahlili*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990.
- Demirkazık, Hacı İbrahim. “Yûnus Emre Divânı’nda Ulu’l-Azm Peygamberlere Yapılan Telmihler”. *Yunus Emre (Hayatı- Düşünceleri- Eserleri) (ed. Celalettin Vatandaş vd.)*. 243-266. Ankara: TBMM Basımevi, 2022.
- Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş’âs es-Sicistânî. *Sunenu Ebî Dâvûd*. thk. Şu’ayb el-’Arna’ût. b.y.: Dâru’r-Risâleti’l-’Âlemiyye, 2009.
- Ergöz, Ramazan. “Yûnus Emre’nin Şiirlerinde Aşksız İnsanın Tenkidi”, *Yûnus Emre (Hayatı, Düşünceleri, Eserleri) (ed. Celalettin Vatandaş vd.)*. 317-328. Ankara: TBMM Basımevi, 2022.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *Yûnus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Güngör, Erol. *İslam Tasavvufunun Meseleleri*. İstanbul: Ötügen Yayınları, 1993.
- Hacı Bektaş Veli. *Makâlât*. çev. Esad Coşan. sad. Hüseyin Özbay. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990.
- Haţţâbî, Ebû Suleymân Hamd b. Muḥammed b. İbrâhîm b. el-Ḥaţţâb el-Bustî. *A’lâmu’l-Ḥadîş*. thk. Muḥammed b. Sa’d b. ‘Abdurrahmân Âli Su’ûd. 3.cilt. b.y.: y.y., 1409/1988.
- İbn Hacer, Ebu’l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. ‘Alî b. Muḥammed el-‘Asḳâlânî. *Fethu’l-Bârî Şerhu Şahîh el-Buḥârî*. thk. Muḥibbuddîn el-Ḥaţţîb. 8. Cilt. 13. Cilt. Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1379/1959.
- İbn Mâce, Ebû ‘Abdullâh Muḥammed b. Yezid el-Ḳazvînî. *Sunenu İbn Mâce*. thk. Muḥammed Fuâd ‘Abdulbâkî. b.y.: Dâru ‘İḥyâ’i’l-Kutubi’l-‘Arabiyye, ts.
- İbn Miskeveyh, Ebû Alî Ahmed b. Muhammed b. Ya’kub. *Ahlak Eğitimi ‘Tehzibu’l-Ahlâk*. çev. Abdulkadir Şener vd. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2017.
- İhvân-ı Safâ Risâleleri*. ed. Abdullah Karaman. çev. Ali Durusoy vd. 1. cilt. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.
- İhvân-ı Safâ Risâleleri*. ed. Abdullah Kahraman. çev. Abdullah Kahraman vd. 4. cilt. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.
- Ḳâḫî ‘İyâḫ, Ebû’l-Faḫî ‘İyâḫ b. Mûsâ el-Yaḫşubî. *İkmâlu’l-Mu’lim bi Fevâ’idi’l-Muslim*. thk. Yaḫyâ İsmâ’îl. 8.cilt. b.y.: y.y., 1419/1998.
- Kâhya, Esin. “Hipokrat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18/ 119-121. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.

- Karabacak Mustafa. “Yûnus Emre Dîvânı’nda Ayet ve Hadisler”. *Vefatının 700. Yılında Bizim Yunus Sempozyumu (26-28 Mayıs 2021) Tam Metin Kitabı*. ed. Ramazan Ata. Aksaray Üniversitesi, Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi. Erişim 02. 12.2023. <https://somuncubaba.aksaray.edu.tr/dosya/785534f6-3941-4d2b-b181-ba8fc135215e.pdf>, 140-152.
- Karaman, Abdullah. “Yûnus Emre Dîvân’ında Şeriat, Tarikat, Hakikat ve Marîfet (Dört Kapı)”, *Kocaeli İlahiyat Dergisi*, 1/1 (2017), 1-18.
- Karlığa, H. Bekir. “Anâsır-ı Erbaa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, 3/149-151.
- Kaşallânî, Ebû’l-‘Abbâs Aḥmed b. Muḥammed. *İrşâdu’s-Sâri li Şerhi Şaḥîhi’l-Buḥârî*. 5. Cilt; 10. Cilt. Mısır: el-Maṭba‘atu’l-Kubrâ’l-Emîriyye, 1323.
- Koçak, Zeynep Canan. “Tarih Dışı Bilgi ve İnsan Tasavvurunun Kur’an, Hadisler ve Hz. Peygamber ile Dönüşümü”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/12(2017), 159-209.
- Köprülü, Mehmet Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2023.
- Kutluer, İlhan. “Câlinûs”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/32-34. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Mâturîdî, Ebû Mansur. *Kitâbü’t-Tevhîd (Açıklamalı Tercüme)*. çev. Bekir Topaloğlu. İstanbul: İSAM Yayınları, 2014.
- Mengi, Mine. “Sehl-i Mümteni”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/320-321. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Müslim, Ebû’l-Ḥasen Muslim b. el-Ḥaccâc el-Ḳuşeyrî en-Nisâbüri. *Şaḥîhu Muslim*. thk. Muḥammed Zuheyr en-Nâşır. 8 Cilt. Cidde- Beyrut: Dâru’l-Minhâc-Dâru Ṭavḳî’n-Necât, 1433.
- Nesâ’î, Ebû ‘Abdurrahmân Aḥmed b. Şu‘ayb el-Ḥorâsânî. *es-Sunenu’l-Kubrâ*. thk. Ḥasen ‘Abdulmun‘im. Beyrut: Mu‘essesetu’r-Risâle, 1421/2001.
- Nesefî, Azizüddin. *Tasavvufta İnsan Meselesi ‘İnsan-ı Kâmil’*. çev. Mehmet Kanar. İstanbul: Dergâh, 2013.
- Nicholson, Reynold A. “Tasavvufun Kaynağı ve Gelişimi Üzerine Tarihî Bir Araştırma”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/1 (1998), 689- 708.
- Özdemir, Rıza. *Yeni Eflatunculuğun Tasavvufa Etkileri*. Ankara: Fecr Yayınları, 2023.
- Öztoprak, Mustafa. “Yûnus Emre’nin Dîvânında Hadise Yaklaşımı”. *Eskişehir Osmaniye Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/11(2019), 185-224.
- Soysaldı, İhsan. *Tasavvufta Aşk*. İstanbul: Rağbet, 2015.

- Sühreverdi, Şihâbuddîn. *Kitâbu't-Telvîhât -Hikmet Parıltıları-*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019.
- Şener, Abdulkadir. vd., *Yüce Kur'an ve Tefsirli Meâli*. İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2020.
- Taşkesenlioğlu, Lokman. "Klasik Türk Edebiyatında Cercîs ve Bir Mecmuada Tespit Edilen Kıssası: Hikâye-i Cercîs Hakîm". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 28/28 (2022), 617-648.
- Tatçı, Mustafa. *Yûnus Emre Dîvânı*. İstanbul: H Yayınları, 2020.
- Tatçı, Mustafa. *Yûnus Emre Yorumları İşidin Ey Yarenler*. İstanbul: H Yayınları, 2019.
- Tatçı, Mustafa. *Yûnus Emre'den Yolcuya Öğütler Risâletü'n-Nushiyye Şerhi*. İstanbul: H Yayınları, 2020.
- Tirmizî, Ebû 'Îsâ Muhammed b. 'Îsâ. *Sunenu't-Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir- Fu'âd 'Abdulbâkî. Mısır: Şirketu Muştafâ'l-Bâbî'l-Halebî, 1395/1975.
- Uysal, Muhittin. *Tasavvuf Kültüründe Hadis*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2012.
- Yıldırım, Ahmet. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Yıldırım, Ahmet. "Tasavvufun Kaynağı Olarak Hadis". *Hadis ve Siyer Araştırmaları Dergisi*, 4/2 (2018), 51-67.
- Yıldırım, Şeniz. "Yûnus Emre ve Kierkegaard'da 'Kendini Bilmek'". *1. Uluslararası Türk Halklarının Felsefi Mirası Sempozyumu*. ed. Necmettin Tozlu vd. Bayburt: Altay Matbaası, 2019.
- Yıldız, Mehmet Sami. "Yûnus Emre'nin Şiirlerinde Kur'an'ın Yeri". *Vefatının 700. Yılında Bizim Yunus Sempozyumu (26-28 Mayıs 2021) Tam Metin Kitabı*. ed. Ramazan Ata. Aksaray Üniversitesi, Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi. Erişim 02. 12. 2023. <https://somuncubaba.aksaray.edu.tr/dosya/785534f6-3941-4d2b-b181-ba8fc135215e.pdf>, 97-107.
- Yılmaz, Hayati. *Hadis İlminde Kudsî Hadisler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1992.
- Yılmaz, Ömer. "Zaman ve Mekânı Aşan Söylemleriyle Yûnus Emre'de İnsan Anlayışı". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14/3 (2013), 153-168.